

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Türk-Türkmen Kültüründe Doğumla İlgili İnançlar, Ritüeller ve Söylenen Alkış-Dilekler

Beliefs, Rituals and Short Prayer-Wishes Expressed in Birth in Turkish-Turkmen Culture

Ramazan ÇAKIR

Doç. Dr., Girme Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü
ramazancakir@gau.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-9862-0846

Öz: Anadolu'da ve Türk Dünyası'nın farklı yerlerinde; toprağa tohum saçılırken, hayvancılıkta, yeni bir ev-mülk alımında, sofrada, hasta ve akraba ziyaretinde, ticaretle, hayır hasenat yapılırken, tarlada-bahçede çalışırken ve özellikle doğum, düğün ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde farklı amaçlar için alkış ve dilekler yaygın olarak kullanılır. Geçiş dönemlerinden biri olan doğumda, çocuğun sağlıklı ve güvenli olarak dünyaya gelmesi ve uzun ömürlü olması için alkış ve dilekler söylenir. Önemli bir eşik olan doğumda yapılan eylemlerin, ritüellerin, söylenen alkışların kökenleri, erken dönem Türk inanç sistemlerine ve mitlerine kadar gitmektedir. Türk-Türkmen kültüründe doğum öncesi ve sonrası çeşitli ritüeller sergilenmiş ve alkışlar söylenmiştir. Alkışlar, toplumun kültürünü, inançlarını yansıtan; özgün, etkileyici, ortamı sakinleştiren, huzur veren kalıp sözlerdir. Bu özlü sözler, şahıs-toplum arasında sağlıklı ve kalıcı bir iletişimin kurulmasını sağlar.

Bu çalışmanın amacı; Türk-Türkmen kültüründe doğum öncesi ve sonrasıyla ilgili oluşmuş inançların, ritüellerin ve söylenen alkışların kaynaklardan alınarak, kullanım yerlerine göre tasnifi ve örnekleriyle incelenmesidir. Bu çalışmada, doğum ile ilgili inanç, pratik ve uygulamalar; doğum öncesi, doğum sırası, isim koyma ve doğum sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Ayrıca, doğum öncesi ve sonrası söylenen 63 civarındaki alkış-dilek örnekleriyle açıklanmış ve kendi içinde sınıflandırılarak yeni bulgulara ulaşılmış ve çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Türkmen kültürü, Doğum, Ritüel, İnanç, Alkış, Dilek

Abstract: In Anatolia and in different parts of the Turkish Societies; short prayers and wishes are widely used for different purposes while scattering seeds on the soil, in livestock breeding, buying a new house-property, at dinner table, visiting diseased people and relatives, in commerce, while doing charity work, working in the field-garden, and especially during transition periods such as birth, wedding and death. At birth, which is one of the transitional periods, short prayers and wishes are said for the child to be born healthy and safe and to have a long life. The origin of actions, rituals and blessings at birth, which is an important threshold, is related to the early Turkish belief systems and myths. In Turkish-Turkmen culture, various rituals and short prayers were performed before and after birth. Short prayers, reflecting the culture and beliefs of the society; they are idiomatic phrases that are original, impressive, calming the environment and providing peace. These aphorisms ensure the establishment of a healthy and permanent communication between the individual and the society.

The aim of this study is to examine the Turkish-Turkmen culture beliefs, rituals and short prayers related with prenatal and post-partum. This process is based on the classification according to places of usage and examines them with examples by taking from the sources. In this study, beliefs, practices and applications related to birth are examined in three parts: prenatal, during birth and naming, and post-partum. In addition, some 63 short

Geliş Tarihi:20.06.2022

Kabul Tarihi:10.06.2024

Yayın Tarihi:31.08.2024

Atıf: Çakır, R. (2024). Türk-Türkmen kültüründe doğumla ilgili inançlar, ritüeller ve söylenen alkış-dilekler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), 504-517. Doi: 10.33437/ksusbd.1133358.

prayer and wishes before and after the birth are explained with examples, and new findings are reached and analyzed by classifying them within themselves.

Keywords: Turkish-Turkmen culture, Birth, Ritual, Belief, Short Prayer, Wish

GİRİŞ

Türkiye ve Türkmen Türkçesinde sosyal, dini, ekonomik, kültürel ve eğitim hayatında kullanılan alkış ve dileklerinin beslendiği temel kaynaklar; Türk mitolojisi, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk-Türkmen inanç sistemleri ve kültür unsurlarıdır. Kültür ve inanç tarihindeki asıl karşılığı 'alkış' olan 'dua-dilek' İslamiyet'in kabulünden sonra yaygın olarak 'kısa dua' şeklinde kullanılmış ve yaygınlaşmıştır. Alkışlar-dilekler; teslimiyetin, inanma ve güven duygusunun, bireyin kendisi veya sevdikleri için istediği güzel hasletlerin özetidir. Bu kalıp söylemler; bireylerdeki güven duygusunu artırır, psikolojik olarak etkiler ve iyilik yapma, paylaşma isteğini doğurur.

Duymaz'a göre; "Kalıplaşmış söz veya 'konuşmayı renklendiren sözler' şeklinde değerlendirilen kısa alkışlar halk edebiyatı türü olarak kabul edilir" (2002, 47-49). Dualar-alkışlar Anadolu kültürü içinde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Alkışların halk arasında büyü tesiri olduğu inancı vardır ve metaforlar açısından oldukça zengindir. "Alkışlarda genellikle bolluk ve bereket için; altın, gümüş, buğday, yağ, bal vb. yaşam ve sağlık için; ağaç, dal, budak, göl, pınar vb. metaforlar kullanılmaktadır" (Çakır, 2020, 468).

Çağdaş Türk lehçelerinde dua ve dileklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesi'nde dua anlamında *duâ* (KTLS, 1991, 16) ve alkış "hayır dua" sözcükleri kullanılır. Türkmen Türkçesi'nde dua anlamında "doğâ, ômîn" (KTLS, 1991, 16), *alkış* "hayır dua" (TDEKTAS, 2001, 124-125) sözcükleri kullanılmaktadır.

İnsan hayatının başlıca dönemleri ise doğum, evlenme ve ölümdür. Doğumda beyaz bir kundağa sarılan çocuk, evlenince beyaz bir gelinlik giyer ve ölünce ak bir kefenle uğurlanır. Bu üç geçiş dönemi de ak-temiz bir şekilde başlar ve son bulur. "İnsan ve toplum hayatındaki geçişler için 'eşik' ya da 'dönüm noktası' olarak kabul edilen ve 'geçiş dönemleri' şeklinde adlandırılan ritüellerle bunlara bağlı inanç, eylem ve söylemler halk kültürünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır" (Keskin, 2018, 285). "Türkmenlerde yeni doğan çocuğa isim verilirken, çocuğun saç kesilirken, sünnet ve yaş toyunda; güreş, köpek, horoz dövüşü yaptırmak, deve güreştirmek, ozanlara destan okutmak, yarışları kazananlara hediyeler vermek gibi adetleri vardır" (Dinç-Çakır, 2008: 28). Türkmenler, kızı dünyaya geldiğinde şu kutlama dileğini söylerler:

Dili gysga bolsun

Eli isli bolsun

Agzy asly bolsun

Sozi yumsak bolsun, (Geldiyev, 2003, 284).

İnanç ile ilgili pratik ve uygulamaların temelini rıza gösterme, kabullenme ve ali makama istekleri hızlıca ulaştırma oluşturur. Bu durum alkışlara şöyle yansır. "Özünden gelene şükür (Allah'a şükür), 'Hüda'ya şükür' Allah'tan gelen her şeye insanın razı olduğunu, rıza gösterdiğini anlatır" (Çakır 2014, 218). "Hacet dilediler, bir ağzı dualının alkışıyla Allah u Teala bir ayal verdi, hatunu hamile oldu" (Ergin, 2004, 81). Türkmenler dileklerinin Allah'a ulaşması için de "Dileğin Alla gowuşsın (Dileğin Allah'a kavuşsun), 'Dileglerin hasıl bolsun' (Dileklerin kabul olsun)" (Deryayev,1981-1987, 119) gibi alkışları söyleyerek, dualar etmektedir.

YÖNTEM

Bu nitel araştırmada "kültür analizi" deseni kullanılmıştır. Kültür analizi, bireysel algı ve davranışın olduğu kadar toplumsal yapı, davranış, işleyiş, değerler ve normlar gibi kültürel öğelerin tanımı ve analizi üzerine odaklanmakta ve anlaşılır kılmaktadır. Kültür analizinde amaç, belirli bir gurubun (milletin-topluluğun) kültürünü tanımak ve yorumlamaktır (Yıldırım, Şimşek, 2006, 70).

Bu araştırmanın amacı, Türk-Türkmen kültüründe doğum öncesi ve sonrasında ilgili olmuş inançların, isim koyma sırasında ve sonrasında gerçekleştirilen ritüellerin ve söylenen alkışların birincil yazılı kaynaklardan ve derleme çalışmalarından alınarak, kullanım yerlerine göre tespit ve tasnif ederek, incelemektir. Çalışma betimsel, tanımlayıcı, örnekler yönüyle zengin ve açıklayıcı niteliktedir. Çalışmada, çocuğun sağlıklı ve güvenli olarak dünyaya gelmesini ve yaşamasını amaçlayan eylemler ve söylemler bütünü olan ritüellerin doğum öncesi ve sonrası söylenen alkış ve dileklerin kökenleri örnekleriyle açıklanmıştır. Bu çalışma; doğum öncesi, doğum sırası, isim koyma ve doğum sonrası olmak üzere üç bölümde incelenmiş ve nitel verilere dayanarak bir çözümleme yapılmıştır.

TÜRK-TÜRKMEN KÜLTÜRÜNDE DOĞUM ÖNCESİ İNANÇLAR, RİTÜELLER VE SÖYLENEN ALKIŞ-DİLEKLER

Toplumda, evlenen yeni çiftlerin belli bir süre sonra çocuk sahibi olmalarını beklenir. Gelinin saygınlık kazanması ve neslin devamı için kadının doğurması, anne olması gerekmektedir. Türk dünyasının farklı yerlerinde olduğu gibi, “Türkmen kadınları da hamile ‘ikki canlı, boğaz, yüklü, toylu’ kalmak için birçok çareye başvururlar. Çocuk sahibi olmak isteyen analar, ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret edip, adak adar ve dilekte bulunur” (Yaşar, 2009, 163). “Türkmenistan’da çocuğu olmayan hanımlar Astane Baba türbesini ziyaret eder ve yatırdan çocuk dilerler” (Özkan, 1993,739). Doğumun kolay yapılması için Türkmen anne adaylarının ayrıca ‘Yusuf Hemedânî, Zülküf(a.s.) ve Hz. Büreyde gibi sahabe türbelerini ziyaret ettikleri, adak adadıkları ve pişme-pişi dağıttıkları görülmektedir. Çocuğu olmayan veya yaşamayan kadınların türbelerden ve türbede yatanlardan yardım dilenmek için “Yedi defa türbenin etrafında dolaşmak, kurban kesmek, çaput bağlamak, çile ağacının etrafında dönmek, türbede yatmak, para koymak gibi inanışlarla türbelere gelir ve türbelerden medet dilerler” (İlyasova, 2005, 25-42).

“Eski Türkler, üreme ve çocuğu her türlü kötülükten koruma işini Umay ruhuna vermişlerdir” (İnan,1976, 397-399). Günümüzde Umay’ın yerini “Anadolu’nun muhtelif yerlerinde ‘Fatma Nene, Hz. Fatma, Hz. Ayşe, Hz. Zeliha, Hz. Meryem’ almıştır” (Tanyu,1976, 479-495).

Türk-Türkmen kültüründe; doğum öncesinde, kısırlığı gidermede ve hamilelikte görülen inanç ve ritüeller içerisinde alkış-dilekler hem eylem hem de söylem boyutuyla önemli bir yer tutmaktadır.

Yeni evlenenlerden soyun devamı ve çoğalması için çocuk beklenir. Bu durum alkışlara tekerleme şeklinde şöyle yansır.

Gelen gelin uğurlu olsun

Çok çoğalsın yurtlu olsun

İkiz çocuklar doğursun

Oğlu koşsun öküzleri

Kızı dokusun halıları (Keskin, 2018, 312-313).

Eşinin yanında olasin

Çoluğunla çocuğunla

Bölük bölük oba olasin (Kalafat, 2005, 17-21).

Ankara Türkmen köyünde ise, doğacak bebeğin erkek olması için gelin giydirilirken kuşağı erkek çocuğa bağlatılıp, bir çubuğa bağlanan halkalı şekeri üç kez gelinin yüzüne değdirir ve geline şu alkışı söyler:

Yoğurduğunuz buğday olsun

Doğurduğunuz oğlan olsun

Milli mayalı olsun

Köklü gayalı olsun (Arslan, 2006, 4).

Doğum öncesi söylenen alkış-dilekler

Yeni evlilere, soyun devamı, ailenin şenlenmesi, çoluk çocuk sahibi olmalarını teşvik için yakınları ve akrabaları tarafından şu alkış-dilekler söylenir: **“Bir iken beş olun inşallah, Rabbim boy boy çocuk nasip etsin, Yedi oğulla sofraya oturasın, Oğlunla oba, kızınla komşu olasan gibi.”** Yedi oğulla sofraya oturasın dileği, “İğdir yöresinde ‘Allah yeddi oğullu bir keçel gızlı etsin’ şeklinde söylenmektedir” (Akpolat, İğdir Melekli Köyü, 2013). Oğlunla oba, kızınla komşu olasan dileğinin başına bazen, ‘dal dal olasan, kol kol olasan’ dileği eklenebilir. “Dal dal olasan, kol kol olasan; oğlunla oba, kızınla komşu olasan.” (Savur, 2010, 391). Çorum Kıranlık Köyünde doğum öncesi: “Haneniz ekmekli, aşlı; eşin döllü döşlü olsun” dileği söylenir (Oğuz vd, 2017, 21).

Türkmenler arasında; evli barklı gençlere, güçlü-kuvvetli oğullarının olması ve neslin devamı için; **“Goç-goç oğluñ bolsun (Koç-koç oğlunuz olsun), Goç-goç ogul bersin (Koç -koç oğul versin), Goşa-goşa oğluñyz bolsun (Çifte çifte oğlunuz olsun), Ogul bersin”** alkışları söylenir (Gücükov,1997, 97). Türk dilinde ise; **“Koç koç oğlunuz olsun, Allah oğul versin, Kısmetli evlat versin”** şeklinde benzer alkışlar söylenmektedir. Anadolu’da, benzer bir alkış olarak doğumdan önce Antakya yöresinde, **“İlkiniz oğlan ola, üstünüze al yorgan ola”** alkışı söylenir (Öztürk, 2013, 5). “Soyun devamı için **‘Hane körlenmesin, Hane sürsün’** diyerek, Allah’tan daha çok erkek çocuk istenir” (Altun, 2004, 117).

“Bismillah, **Goşa-goşa oğluñyz bolsun!** Gideniniz gelsin, ömrünüz uzun olsun, yüzünüz ak olsun, yoldaşınız Hak olsun!” (Melayev, 1990, 8).

Çocukların olması ve çoğalması için söylenen alkış-dilekler

Türkmenlerde, oğul ve kızların çoğalması için. **“Ogul-gyzyñ köp bolsun (Oğlun kızın çok olsun)”** alkışı söylenir. **“Ogul-gyzyñ köp bolsun!”** (TDDS-II, 135).

Allah Teâla oğul verse, onların yeni yuva kurduklarında birbirleriyle olan dostlukları devamlı olması; kız verse, onlar gelin olsalar da kardeş kalmaları temennisiyle Türkmen anne-babaların söylediği **“Hudaytagala ogul berse, dost; gyz bolsa-berse, olar dogan bolsunlar (Allah Teâla oğul verse, dost; kız verse, onlar kardeş olsunlar)”** atasözü şeklinde kullanılan bir alkıştır.

“Ey Bahyr wezir! **Hudaytagala ikimize hem ogul berse, ol ikisi dost bolsunlar. Eğer ikisi-de gyz bolsa, olar dogan bolsunlar.** (Geldiyev, 2004, 27).

Şaman alkışında, çocukların cesaretli olması ve çoğalması şu şekilde vurgulanmaktadır:

Evlat, torunlar

Uyuşuk olmayıp, cesur olsun

Boz guguk gibi büyüsün

Tomurcuk gibi patlasın

Selamette büyüsün! (Bapaeva, 2013, 187).

Türkmen dilinde, **“Oram-oram boladyñ”** dileği, **“Çift-çifte oğlun olsun”** dileği ile eş anlamlıdır. Konuşma dilinde genellikle oğul sözüyle beraber kullanılır ve **“Oram oram oğlun olsun”** denilir. Türkmen dili sözlüğünde: “Oramak; üst-üste sarıp kalınlaştırmak, çoğaltmak demektir. Oram oram olsun, çoğalmak, sayıca artmak anlamlarına gelir.” (TDDS, 144).

“Ateşi sönmeye yüz tutmuş bu ocağı yeniden alevlendirmeyi düşünüyorum. Desene çok iyi! ‘Muradın hâsil olsun’, **‘Oram-oram boladyñ! Allah’ım.’** (Yaşlık Dergisi, 2/20).

Doğacak çocukların sağlıklı, ahlaklı-erdemli olması söylenen alkış-dilekler

Doğacak çocuğun sağlıklı olması ve uzuvlarının tam olması için **“Allah elini ayağını düz versin, kız ya da oğlan versin”** veya **“Eli-ayağı düzgün olsun, Allah dört başı tekmiil etsin”** alkışları söylenir. Doğumdan önce benzer bir alkışta Antakya yöresinde, “İlkiniz oğlan ola, üstünüze al yorgan ola” şeklinde söylenir (Öztürk, 2013,5). Doğacak bebeğin cesur ve vatan sevgisiyle dolu bir fert olarak yetişmesi için de **“Allah vatana millete bağışlasın”** alkışı söylenir.

Genel olarak bu bölüm değerlendirildiğinde, eserlerde ve ağızlarda geçen 27 alkış-dilek tespit edilmiştir. Doğacak çocuğun sağlıklı, güçlü-kuvvetli, cesur ve erdemli olması için Anadolu'da ve Türkmenistan'da başvurulan ritüellerin ve alkış-dileklerin yaygın olarak söylendiğinin bir göstergesidir.

DOĞUM SIRASINDA VE İSİM KOYMA TÖRENİNDEKİ İNANÇLAR, RİTÜELLER VE SÖYLENEN ALKIŞ-DİLEKLER

Doğumu kolaylaştırmak için Anadolu'da yapılan pratiklerden biri de, "doğum yapacak kadının sancısı başladığı zaman kekik ya da nane çayı içirilir" (Tekerek, 1993, 58). Halk inançlarına göre doğumun kolay olması ve çocuğun kötü ruhlardan korunması için ateş üstüne bir parça yağ atılır ve annesiyle birlikte çocuğa tütsü yapılır ve dualar edilir.

Çocuk bekleyen, hamile kadına Türkmenler toylu, yüklü kadın derler ve çocuğun dünyaya göz açması ile bebek toyu kutlanır. Yeni doğan bebek için şenlikler düzenlenir ve doğumundan üç gün sonra kurban kesilir. "Evin yaşlısı temiz bir suyla gümüş bir kap içinde çocuğu yıkayıp suyu bir ağacın dibine dökerler ve gelen misafirlerin üstünden pişme saçarlar. "Bize de Hüdây yetirsin" diye dilek ve temennide bulunurlar." (Tatlıoğlu,1999, 13-32). "Anadolu'da bebek bekleyen kadına 'gebe, hamile, yüklü, gövdeli, ağır ayak, iki canlı, çocuğu var' gibi isimler verilmektedir" (Doğaner, 2006, 56).

"Anadolu'da cuma günü, kandil gecelerinde doğan çocukların ahlaklı, hayırlı evlat olacağına inanılır. Çocuk, dünyaya geldiğinde zemzem suyu varsa ağzına damlatılır. Ağzına bal sürülür. Çocuğun gözlerinin sağlıklı olması için gözüne sürme çekilir" (Yeşil, 2013,160). Bu uygulamalar Anadolu'nun ve Türkmenistan'ın bazı yerlerinde görülmektedir. Bal yerine pekmez, hurma kullanılmakta ve belli aralıklarla çocuğun gözüne sürme çekilmektedir.

Kırk uçurma'da çocuğa çeşitli hediyeler verilmektedir. "Bu ritüeli kutsamak için çocuğun eline yumurta, ekmek, ekmek kırıntısı, şeker, tuz vb. verilir. Bazen de erkek çocuğun eline 'okusun' diye kalem, kız çocuğun eline 'iyi bir ev hanımı olsun' diye 'iğne' verilir." (Altun, 2004, 195). Anadolu'da ve Türkmenistan'da doğan çocuk için yapılan kutlama ziyaretleri genelde kırkı çıkarmadan sonra yapılır. Bu ziyaretler, "doğum tebriki", "gözaydına gitme", "göz aydınlanma", "oğul yaşı-toyu" vb. şekillerde adlandırılmaktadır.

Türk-Türkmen kültüründe çocuğun adıyla yaşayacağı inancına bağlı olarak, ad vermenin de ritüeller şeklinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ad verme, çocuğun geleceğini şekillendiren, ömrünü mutlu kılan bir alkış-dilektir. Çocuğun geleceğinin nasıl olması isteniyor ve dileniliyorsa, ismine yansıtılır. "Çocuğun mutlu ve kutlu olması için 'Sevinç', 'Mutlu', 'Kutlu', 'Kutalmış' vb. isimler; nazardan korumak ve uzun yaşaması için 'Yaşar', 'Duran', 'Durmuş', 'Satılmış' gibi isimler konulur" (Örnek, 1979, 113-115).

Anadolu'da olduğu gibi, Türkmenistan'da da ad koyma merasimleri güçlü bir gelenek olarak yaşatılmaktadır. Türkmenler çocuklarına doğum yerine, cinsiyetine, doğum zamanına göre farklı isimler takarlar.

Toy-düğün sırasında doğmuş çocuğa Toylu, Toykulu; Sefer [Sapar] ayında doğmuş çocuğa Sapar, Saparmırat, Sapargül, Saparsoltan; Ramazan'da doğmuş çocuğa Oraz, Orazgeldi, Orazmırat gibi adlar takılır. Kızlara Mive, Üzümgül, Enar, Alma gibi meyve adları; bitkilerin ve güzel hayvanların (Ceren, Sona, Maral, Tovşan) adları takılır. Haftanın günleriyle ilgili adlar da takarlar: Cuma, Cumamırat, Duşem gibi." (İlyasova, 2005, 50-51).

"Türkmenlerde birinci çocuk ölürse ikinci çocuğun adını yerini tutsun diye 'Övez, Övezgül' koyarlar. Ayrıca, yağmur yağarken erkek çocuk doğduğunda 'Nuryağdı ve Nurgeldi' isimleri konulur" (Çakır, 2014, 220).

Doğum Sırasında, Ad Koymada ve Çocuk Görmeye Gelende Söylenen Alkış-Dilekler

Doğum sırasında söylenen alkış-dilekler

Doğum esnasında ebe, "**Benim elim değil, Fatma Ana'nın eli olsun**" der ve doğum yapacak kadının karnını eliyle ovup doğumu gerçekleştirir. Bu alkış, Kırgızca da '**Menim kolum emez, Umay**

Ene'nin kolu bolsun! şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kırgız anaları çocuklarını beşiğe koyarken bu alkışı söylerler. Günümüz Türkiye Türkçesinde Umay Ana'nın yerini Anadolu'da Tanyu, (1976)'ya göre: "Fatma Nene, Hz. Fatma, Hz. Ayşe almıştır." "Eskiler, fırına yemek koyarken dahi 'Benim elim değil, Fatma Ana'nın eli koyuyor' derdi. (İrkil, Balıkesir, 2013). Günümüzde hastaların boğazı tedavi edilirken sırasıyla; "Tebbet, İhlas, Felak, Nas ve Fatiha sureleri okunurken her surenin arasında şunlar söylenir: Benim ellerim değil Fadime Anamızın elleri/ Benim dillerim değil Fadime Anamızın dilleri/ Yerin değil, yurdun değil, Dağlara, taşlara, ulu kaba ağaçlara/ Kalk göç, kalk göç" (Keskin, 2018:327. Akt. Çakır, 2024:81).

Türkmen yazar Kerbababayev'in eserinde de bu alkış şu şekilde geçmektedir. "**Menin elim del, Lukman hekimin eli!** deyip, ağaç gibi sert parmakları ile Batır'ın karnını kaşımaya başladı." (1959, 20).

Doğum esnasında bebek sahibi olan anne-babayı kutlamak ve sevinç-mutluluklarının devamlı olması için Türkmenler "**Uzagyndan beğendirsın** (Sevinciniz uzun sürsün)" dileğini söylerler. Her bebek bereketiyle ve nasibiyle doğar. Anadolu'da bebek görüldüğünde, "**Ben seni gördüm, sen de çok iyi günler-iyilik göresin**" dileği söylenir.

Türkmenlerde, evlatlarıyla, oğlun-kızın olduğunda sevin-övün anlamında "**Perzendiñe**

guwan (Evladına sevin-övün), **Bala çagalaryña guwan** (Çocuklarına kıvan), **Ogul-gyzyña guwan** (Oğul kızına kıvan)" (Gücükov,1997,95) "**Ogul-gyzyñ köp bolsun!** (Oğlun da kızın da çok olsun)" (TDDS-II. 135) dilekleri söylenir.

"Dutarın tellerine vuruyor, dutar kendi kendine ağlıyor gibi, avazı çıkıyordu. 'Ah, ellerinde gül bitsin!', '**Oğul-kızına kıvan!** (Oğul kızına kıvan)" (Durdıyev, 1982,26)

"Tanrı yalkasın kardeşim. Alladan gaytsın! (Allah'tan dönsün) **Bala çagalaryña guwan!** (Çocuklarına kıvan)" (Sovyet Edebiyatı, 1991, 3/126).

Sevindirici bir haber verene, oğlunuz-kızınız oldu diye müjde getirene Anadolu'da bebeğin ailesi veya yakın akrabaları "**Ağzını öpeyim-seveyim**" dileğini söyler. Müjdeyi alanlar da karşılık olarak, "**Allah analı, babalı büyütsün**" alkışını söyler ve bebeğe sağlık-sihhat ve uzun ömürler diler.

Ad koymada söylenen alkış-dilekler

Türk kültüründe yer alan "ad verme" alkışlarından biri şu şekildedir:

Adın Yaşar olsun, beşik bağı berk olsun

Arkanda küçük, önünde büyük kardeşlerin olsun

Beşik bağı kopmasın

Benim gibi ak sakallı, sarı dişli ol

Ak dişlerin sararsın, kara saçların ağarsın! (İnan, 2006, 175).

Türkmenler, çocuklarına verdikleri isimlerle, inanç ve uygulamalarına dair işaretler verirler. Çocuk bekleyen, hamile kadına toylu kadın denilir ve bebeğin dünyaya gelmesiyle bebek toyu kutlanır. Yeni doğan bebek için Türkmenler şenlik düzenler; gelen misafirlere ve akrabalara ikramlarda bulunurlar ve bebeğe isim verilir. Bu tören sırasında, "**Yaşı uzun olsun, Adına eye** (münasip-sahip) **olsun, Uzağından beğendirsın, Musulmany bolsun!** (Müslüman olsun)" gibi alkışlar edilir. Bebeğin kırkı çıkana kadar kimseye göstermezler. İsim koymak aslında çocuk için yapılan en güzel duadır.

"Türkmen aileler; Aymemmet (Ay gibi parlak), Amanmet (Sağ ve selamette, güvende olsun), Baymet (Devletli, zengin gönüllü olsun), Dosmuhammet, Dursunmämmet (uzun ömürlü olsun), Dänemämmet (akıllı bilgili, seçkin olsun), İlmühammet (Elin günün, halkın adamı olsun), gibi adları yaşadıkları sürece dua-alkış alma niyetiyle verirler" (Kâbe Borcakova, Aşgabat, 2003).

Ayrıca, kızların ardından oğul doğsa, "**Kervan gibi uzayıp gitsin, tirkeşip gitsin**" diye, Kerven, Tirkış, Tirkeş gibi isimler takılır.

Türkmenler geleneklerine göre; yeni doğan çocuğa geçmişte yaşamış birinin adı takılır. Böylece, hayatı boyunca saygı görmesi ve davranışlarına tesir etmesi sağlanır. Türkmenlerde yeni doğan çocuğa konulan adın kendisi ile beraber uzun ve sağlıklı bir ömür sürmesi, isminin içerdiği manaya münasip olması, adının dünyaya duyulması, meşhur olması için **“Adyna eye bolsun, (Adına sahip olsun-çıksın) Adı äleme dolsun, (Adı dünyaya yayılsın-meşhur olsun), Ady bilen garrasyn, (Adı ile ihtiyarlasın) Belent ada mınasıp bolsun (Yüce bir isme münasip olmak-olsun)”** **“Adyna mynasyp bolsun! (Adına münasip olsun)”** alkış-dilekleri söylenir.

Evde oturanların hepsi: **“Adyna eye bolsun! Musulmany bolsun! ‘Ady bilen garrasyn!’** dediler.” (Amanov, 1992, 482).

“Dokuz ay bolanda, bir oğluñ bolsun, Onuñ batır adı äleme dolsun (TDS, 1962, 297).

Annagözel doğumdan bir hafta sonra çocuğu doğumhaneden çıkarttı. Kırk günün dolmasını beklemeden tanıdıklarını toplayarak, **“Adyna eye bolsun!”** temennisiyle bir doğum günü partisi verdi (Sovyet Edebiyatı Dergisi, 5/1991).

Çocuğa ad verileceği zaman, seçilen isme sahip olan şahıs gençken ya da kötü durumlara duçar olduktan sonra vefat etmişse; bu durumda **“Adına sahip olsun”** ve **“Ömrü benzemesin”** dileği beraber edilir.

“Bizim bahtımız için dünyaya gelen Yeniş Can’ın adını kutlayalım. **‘Adyna mynasyp bolsun!’** (Yaşlık Dergisi, 10/ 1990).

“Yaşasın biziñ belent maksadımız. **Belent ada mınasıp bolsun.**” (TDS,1962,119).

Anadolu’da benzer olarak, yeni doğan çocuğa konulan adın yaşaması ve ömrünün uzun olması için **“Adı ile bir yaşasın, Adı ile yaşasın, İsmiyle müsamma olsun, Adına münasip olsun”** dilekleri söylenir.

Dede Korkut destanında sıkça geçen, **“Adını ben verdim yaşını Allah versin”** alkışı çocuklara isim koyma töreninde söylenir ve Allah’tan sağlıklı uzun ömürler dilenir.

“Bayandır Han’ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin dedi.”(Ergin, 2004, 26).

Çocuk görmeye gelende söylenen alkış-dilekler

Türk kültüründe çocuk görme sırasında söylenen alkışların sayısı oldukça fazladır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir.

“Adı ile bir yaşasın”, “adını biz verdik, yaşını Allah versin”, “ak bahtların olsun”, “Allah analı babalı büyütsün”, “Allah dört başı tekmiil etsin”, “Allah vatana millete bağışlasın”, “anasıyla babasıyla uzun ömürlü olsun”, “başı devletli olsun”, “ben seni gördüm, sen de çok iyi günler göresin”, “ben seni gördüm, sen de iyilik gör”, “binası bek olsun”, “dört gözden ayırmasın”, “köklü binalı olasin”, “ömrü uzun, düğünü güzün olsun”, “ağzının tadıyla büyütesin”, “Allah başa kadar versin”, “ayağı evinize uğur getirsin”, “döşeğin hafif olsun” şeklindedir (Örnek, 1979, 181-183).

Türkmenlerde, bebeklere sevgi, hayranlık ifâde etmek ve iştahlı olmaları için çocuk görmede, **“Gözüne kurban bolayın”** (Gözlerine kurban olurum) (TDDS-II, 445) dileği Anadolu’da **Gözüne-diline kurban olayım, Dillerine kurban olayım-olsam** şeklinde kullanılır. İştahının açık olması için **“Dayısının iştahı bunun olsun”** dileği söylenir. Ayrıca, **“Ağzını sevsinler, Ağzını dilini yesinler,”** dilekleri söylenir.

Çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olması için söylenen alkışlar-dilekler

Türkmenlerde yeni doğan bebeği görmeye, kutlamaya gelindiğinde, Allah sağlıklı ve uzun ömürler versin anlamında, **“Bäbek yaşy uzyn bolsun** (Bebek uzun ömürlü olsun), **Ömri uzyn bolsun** (Ömrü uzun olsun), **Yaşy uzyn bolsun** (Yaşı uzun olsun)” alkışları söylenir.

“Bäbek yaşy uzyn bolsun! (Allah bebeğe uzun ömür versin!)” (TTKÜM, 210)

Allah'ü Teâla kalanlarımızın **“Ömrünü uzun etsin. Maşallah! Uzyn yaşasyn,** evlatların da az değil. (Muradov, 1971, 23).

“Vah, tabi ya, dün gibi sanki **“Oğlun yaşy uzyn bolsun!** (Hudaynazarov, 2002, 326).

Türkmenlerde Allah'ın verdiği her bir bebeğin; erkek ya da kız çocuk olmasına, bedeni kusurlarına, boyuna-kilosuna bakılmadan ömrünün uzun olması için **“Berdigi-Berildiği bolsun!** (Verdiği-Verildiği olsun) **Berdim diyip beren bolsun!** (Verdim deyip veren-verdiği olsun)” (Gücükov,1997, 17) şükür alkışları söylenir.

Türkmenlerde, oğul istendiğinde art arda hep kız doğunca kızı **“Oğulgererek, Oğuldurdu, Oğulboldı, Oğuldöndü”** gibi isimler verilir. Kız çocuğunun doğmasını istemeyenler en son doğmuş kız çocuğuna **“Doyduk, Doylan, Kızsonu”** gibi adlar takar” (İlyasova, 2005: 52). **“Çocuğu olan ama yaşamayan ailelerin çocuğu olduğunda ise, uzun ömürlü olması için ‘Duralyklysy bolsun’ (Uzun yaşasın) alkışı anne-babasına söylenir.”** (Gücükov,1997, 18).

Küçük hanımından çocuğu olmuyordu. Allah'a şükür oğlu oldu. **‘Berdigi-Berildiği bolsun!** diyerek beşik toyu haberini verdi (Aşirov, 1988, 145).

Uzak ömürlü, ölmez. **Çağanız durahlıkly bolsun!** (TDS, 1962, 313).

Adına sahip olsun. **Berdim diyip beren bolsun!** (Muallimler Gazetesi, 1992).

Genç yaşta vefat edenin yaşı yeni doğan bebeğe verilsin anlamında **“...Ýaşamadyk yaşyny şuna ber!** (Yaşamadık yaşını-ömrünü şuna ver)” alkışı kullanılmaktadır. **“...”** (üç nokta) konulmasının sebebi alkışta yer alan **“şu”** sözünün yerine **anne, baba, kardeş...** gibi sözler getirebilir.

Aynı babası gibi, ömrün uzun olsun koçum. Sana kurban olayım. **Babanın yaşayamadığı yaş (yıllar) sana verilsin.** (Guvancalıyev, 1989, 42).

Türkmenler, uzun ve soğuk kış gecelerinde evlatlarının hasta olmaması için **“Gyşda gyzamyk gelmesin** (Kışın kızamık olmasın)” atasözünü dua-alkış niyetiyle söylerler. **Anadolu’da ise** “Yaz-kış hasta olmasın” dileği söylenir. Ayrıca, çocukların hasta olmaması ve küçük yaşta vefat etmemesi için **“Eksilmesin aradan”** alkışı söylenir.

“Gyşda gyzamyk gelmesin” (Kışın kızamık olmasın) Tomus-mama.-Kış-ın kızamık olmasın, baharda çiçek hastalığı (KTA, 2017,194).

Çocuğun nazardan kötülüklerden korunması için söylenen alkışlar-dilekler

Türkmenlerde çocuğu nazardan korumak için bazen küçük düşürücü isimler vermişlerdir. “Çörli, Porsı(kötü kokan), Kürre(sıpa), Eşekkulu” gibi isimler verilir. (İlyasova, 2005, 42-45)

Allah kötü bakışlardan, kötülüklerden, kem gözlerden korusun manasında **Tüf degmesin!** Dileği söylenir sözüdür.

“Tüf degmesin! (Nazar değmesin! Göz değmesin, tü tü!)” (TDDS-II, 2016, 387).

Türk dilinde de “Nazar değmesin” dileği çok yaygın kullanılır.

“Nazar değmesin, Allah nazardan korusun” manasında **Maşallah (Ma-Şa’-Allah Kırk bir kere maşallah:** “Dil-göz değmesin” söylenir.

Kırata vurdum eğer

Üstüne mavi giyer

Maşallah deyin yâre

Şimdi nazarlar değer (Akalin, 1972, 261).

Nazarın halk arasında tesiri çok güçlüdür, “Nazar insanı mezara, deveyi kazana sokar” atasözü söylenir. Benzer bir şekilde nazarın zarar vermemesi için “Nazar ola göz ola/o da yana köz ola” (Korkmaz, 2000, 222-223) dileği de söylenir.

Genel olarak bu bölüm değerlendirildiğinde, Anadolu ve Türkmenistan sahasında eserlerde ve ağızlarda geçen 68 alkış-dilek tespit edilmiştir. Çocuk görmeye gelende; çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olması, nazardan kötülüklerden korunması için söylenen alkışlar-dileklerin çeşitli inanç ve uygulamalarla geçmişten günümüze taşındığı görülmektedir.

DOĞUM SONRASINDA İNANÇLAR, RİTÜELLER VE SÖYLENEN ALKIŞ-DİLEKLER

Türk-Türkmen kültüründe doğum sonrası, kırkı çıkarma ve erginlik dönemleriyle ilgili çok sayıda inanç, uygulama ve ritüel bulunmakta ve alkışlar söylenmektedir. “Kırkı çıkmamış bebekli eve Türkmenler ‘çileli ev’ derler. Bu eve girip çıkmadan önce, mutlaka aralarında tuz alıp verirler” (Dinç-Çakır, 2008, 92). Çocuk görme, diş hediği, saç kesme, yaş günü, sünnet hakkında inanç ve ritüeller bu kapsamda değerlendirilebilir.

Türkmenler; oğlu-kızı doğduğunda, sünnet ettiğinde, oğlunu-kızını evlendirdiğinde, yeni bir eve taşındığında vb. durumlarda toy(düğün) yapar. “Kalpak (Gulpak) toyunda yeni doğan bebeğin saçını keserler ve kutlarlar. Ayrıca, erkek çocuğa saç toyu, kırkı çıkan çocuğa toy, doğum günü toyu gibi toylar yapılmakta ve kutlanmaktadır.” (Dinç-Çakır, 2008, 16).

Çile toyunda-kırk çıkarmada söylenen alkış-dilekler

Nazar değmesin, **Tüweleme** (Maşaallah), **Göz değmesin**, **Bäbek yaşy uzyn bolsun** (Bebek uzun ömürlü olsun) gibi alkışlar, kırk çıkarma ritüelindeki uygulamalar esnasında sıklıkla söylenmektedir. “Kırk suyunun hazırlanmasında, uygulanmasında ve dökümünde; tavşanın, tilkinin, kurdun, ayının, inin, cinin, kırkı bu suyla çıksın gitsin ya da kırk Allah, kırk bir Allah vb. alkışlar söylenir. Kırkı çıkan çocuğa ‘maşaallah’ takılır” (Altun, 2004, 166-170). Türkmenler, çile toyuna gelen misafirlere, akrabalara ikramlarda bulunur ve şükür için genellikle şu alkışları söylerler. **Tüf degmesin!** (Nazar değmesin), **Şükür alla!** (Şükür Allah’a) **Şükür, Berdiği-Berildiği bolsun!** (Verdiği-Verildiği olsun), **Duralyklysy bolsun** (Uzun yaşasın), **Tüweleme** (Maşaallah) **Yaşy uzyn bolsun** (Uzun Yaşasın) gibi.

“**Tüweleme!** (Maşaallah!) Şükür” (Hudaynazarov, 2002, 49).

“**Alla’a şükür! Şükür Hüdaya!**” (Kerbabayev, 1959).

Sünnet toyunda söylenen alkış-dilekler

Türkmen kültüründe sünnet toyu, tekli yaşlarda ve bahar aylarında yapılır. Sünnete gelen misafirlere, akrabalar para verirler ve dileklerde bulunurlar. “**Elini helal etmişsin. Tüweleme (Maşaallah) büyük adam olmuşsun.**” Ayrıca, sünnet olan çocuğun anne babasına: “**Sünnet etmişsiniz kutlu olsun; farzını (evlenmesini) Allah nasip etsin.**” gibi alkışları söyler ve hazırlanan ikramlardan yerler.

“**Tüweleme!** (Maşaallah) Şükür!” (Hudaynazarov, 2002, 49).

Sünnet merasimlerinde misafirlere ve akrabalar tarafından; “**Musulmany bolsun** (Müslüman olsun)” alkışı söylenir.

“Türkmen oğulları ‘**Allah’ım Musulmany bolsun!**’ şeklindeki alkışla söze başlar” (Diyar Dergisi, 1993, 2/9).

“Gözünüz aydın evlatlarım, verilenlerden olsun. **‘Musulmanlardan bolsun!’** diye molla ağa dışarı çıktı. Onun kalbi ferahladı” (Edebiyat ve Sungat Gazetesi, 1999).

Yeni sünnet olmuş çocukların bir an önce sağlıklarına kavuşup kolayca yürüyebilmeleri için “**Salladım çocuğu salaya, yürüsün inşallah haftaya cumaya**” alkışı kullanılır. “Bursa’da çocuk, cuma günü ezan vakti minareye karşı tutularak “Salladım çocuğu salaya, yürüsün inşallah haftaya cumaya.” denir. (Boratav, 2003,199).

Çocuğun gelecek hayatı, karakteriyle ilgili söylenen alkışlar-dilekler

Türkmenlerde yeni doğan çocuğun gayretli, halim-selim, erdemli, kuvvetli, cesur ilim ve irfan sahibi olması için “**Alym- Halym bolsun** (Alim-Hâlim olsun), **Özi adam bolsun** (Kendi-özü adam olsun), **Atasy ýaly är ýigit bolsun** (Dedesi gibi er-yiğit olsun)” dilekleri söylenir.

“**Alym- Halym bolsun**, aylanyp kiist depmage, Halym bolsun, ya Alia” (Geldiyev, 2004, 265).

“Gözünüñ sähelçe çaşılığınıñ aybi yok, **özi adam bolsun!**” (TDDS, 1962,204).

“Göroğlu gibi, dayın gibi, Rüstem gibi. Herkes buna razı oldu. “**Atasy ýaly är ýigit bolsun**” diyerek alkışladılar ve herkes işine gitti” (Yaşlık, 2/54).

Türkmenlerde, yeni doğan çocuğun ve yeni gelinin uğur getirdiğine inanılır ve **Döwletli bolsun** (Devletli olsun) dileği söylenir. Türk dilinde ise, “**Başı devletli olsun/ Devletli olsun/Ayağı kademli**” şeklinde kullanımları mevcuttur. “**Ayağı kudumlu-kademli, başı devletli olsun.**” duasıyla çocuğun hem şanslı hem de mutlu olması dilenir.

“Hernä adına eyelik etsin, **döwletli bolsun** diyip, Artıkgül ece-de öz gızınıñ aydanını makulladı (TDDS, 1962, 308).

Kurduğu yuvası ve soyu-sopu yüzyıllarca bilinsin, kolay yıkılmasın ve geleceği sağlam olsun anlamında Anadolu’da “**Köklü binalı olasin, Binası bek olsun**” dilekleri kullanılır.

Beşik bağın bek olsun

Beş oğlanın ağabeyi olasin

Ana babaya hayırlı olasin

Oğullu kızlı olsun

Nasıpli kısmetli olsun (Kalafat, 2005, 5).

Türkmenlerde, “oğul doğduğunda onun yiğit olması, yurduna-halkına destek olması, düşmanlara karşı kaya gibi sağlam durması dileğiyle ‘**Il arkasy bolsun**’ (Yurdun-halkın desteği-gücü olsun) alkışı söylenir.” (Gücükov,1997,100).

“Bay Buğra Beg, Allahû Teâla size bir oğul vermiş. Ömrü uzun olsun, il arkası olsun, yola çıktığında dağlar yol versin, sular geçit versin” (Ergin, 2004, 65).

Çocuğun ileride büyük adam olması, güzel konuşması, okuması ve yazması temennisiyle edilen “**Mevlam sana dil versin, Bir elin kalem, bir elin kâğıt ola**” alkış-dilekleri yaygın kullanılır. “**Mevlam sana dil versin, Bir elin kalem, bir elin kâğıt ola**, çocuğun ileride okuması ve yazması temennisiyle söylenen bir dilektir.” (TDSAK, 1990, 121).

Bebeklere emekleme, yürüme çalışmaları yaptırılırken, “**Ay gördüm dağ gibi, çocuğum yürüsün yağ gibi**” dileği söylenir. “İstanbul’da yeni aya karşı çocuk, koltuklarından tutulup adım attırılırken ‘Ay gördüm dağ gibi, çocuğum yürüsün yağ gibi’ denmektedir” (Boratav, 2003,199). Bebeği uyuturken, “**Gül beşik senin olsun, gölgesinde yatasın**” dileği ninni şeklinde aşağıdaki gibi söylenir.

Ninni dedim yatasın

Kızıl güle batasın

Kızıl gül senin olsun

Gölgesinde yatasın.

Çocuğun konuşması yaklaştığında gerçekleştirilen ağız açtırma ritüelinde de ninni şeklinde benzer bir alkış söylenir.

Ağız açtım gül gibi

Konuşsun bülbül gibi

Sözleri açık olsun

Hem kısmeti bol olsun (Örnek, 1979, 264).

Genel olarak bu bölüm değerlendirildiğinde, Anadolu ve Türkmenistan sahasında 39 alkış-dilek tespit edilmiştir. Bu alkış-dileklerin geçmişten günümüze kültürel unsurlarla taşındığı ve yaşadığı örnekleriyle görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türk-Türkmen kültüründe bir geçiş dönemi olan doğum etrafında zengin bir inanç, uygulama ve pratikler sergilenmiş ve alkışlar-dilekler söylenmiştir. Alkışlarının-dileklerin beslendiği asıl kaynak, Türk mitolojisi ve İslamiyet öncesi inanç sistemleridir. Türkler ve Türkmenler zaman içerisinde yaşadıkları mekânları değiştirseler de bir kültür kodu olan geleneksel ritüellerini değiştirmemişlerdir. Çalışmada, Anadolu ve Türkmenistan sahasında doğum öncesi ve sonrasında ilgili oluşmuş inançların, uygulama ve pratiklerin, söylenen alkış-dileklerin; eserlerde ve ağızlarda geçen örnekleri alınmış ve açıklanmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümü değerlendirildiğinde, “Doğum öncesi inançlar, ritüeller ve söylenen alkış-dilekler” başlığı altında 27 alkış-dilek; ikinci bölümünde, “Doğum sırasında ve isim koyma törenindeki inançlar, ritüeller ve söylenen alkış-dilekler” başlığı altında 68 alkış-dilek; üçüncü bölümünde ise, “Doğum sonrasında inançlar, ritüeller ve söylenen alkış-dilekler” başlığı altında 39 alkış-dilek tespit edilmiş ve örnekleriyle açıklamalar getirilmiştir. Anadolu’da 78 ve Türkmenistan sahasında 57 olmak üzere toplamda 135 civarındaki alkış-dileğin doğum öncesi ve sonrası söylendiği görülmüştür. Bu durum, alkış-dileklerin zengin kültürel unsurları barındırdığını, canlılığını devam ettirdiğini ve yaygın olarak doğum öncesi ve sonrasında kullanıldığını göstermektedir.

Doğumla ilgi alkış-dileklerde genellikle; maşallah, sevinç, iyilik, analı-babalı, dost, hayır, ömrün uzun olması, Müslüman ve adam olması gibi olumlu ifadeler kullanılmıştır. Çocuğun uzun ve sağlıklı yaşaması, geleceğinin bereketli ve güzel olması için ‘göz’, ‘dil’, ‘ağız’, ‘el’, ‘ayak’, ‘gül’, ‘beşik’, ‘gümüş’, ‘kalem’, ‘kâğıt’, ‘bina’, ‘kervan’, ‘dört sayısı’, ‘yağ’, ‘devlet’, ‘gün’ vb. metaforlarının kullanıldığı görülmüştür.

Doğum sonrası ve çocuk görmeye gelende özellikle Anadolu’da söylenen alkış ve dilekler arasında uzuvlar ön plana çıkmaktadır. “Mevlam sana dil versin, Bir elin kalem, bir elin kâğıt ola” Gözüne-diline kurban olayım, Dillerine kurban olayım “Ağzını sevsinler, Ağzını dilini yesinler,” Ayağı kudumlu-kademli, başı devletli olsun.” gibi

Çile toyu, beşik toyu, isim koyma, diş hediği, saç kesme, bebek görme gibi törenler sadece bir tören ve uygulama değildir. Toplumsal dayanışmayı oluşturmakta, paylaşmayı, hediyeleşmeyi, yardımlaşmayı teşvik etmektedir. Çocuk görmeye gelende; çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olması, nazardan kötülüklerden korunması için söylenen alkışlar-dileklerin çeşitli inanç ve uygulamalarla geçmişten günümüze taşındığı görülmektedir.

Türkmenlerde yeni doğan çocuğun gelecekte; gayretli, halim-selim, cesur, zengin, talihli, yiğit, ilim ve irfan sahibi olması için “Alym- Halym bolsun, Özi adam bolsun Atasy ýaly är ýigit bolsun, Döwletli bolsun, Il arkasy bolsun” gibi alkış-dilekler söylenmektedir. Anadolu’da ise, “Başı devletli olsun, Köklü binalı olasin, Binası bek olsun, Ayağı kudumlu-kademli, başı devletli olsun, Bahtı-talihi açık olsun, Bir elin kalem, bir elin kâğıt ola” dua ve dilekleriyle çocuğun gelecekte, talihli, eğitimli, zengin ve mutlu olması dilenmekte ve ‘Sevinç’, ‘Mutlu’, ‘Kutalmış’, ‘Dursun’ gibi çocuğa konulan isimlere yansıtılmaktadır.

Kültürümüzde ad koyma geleneği, uygulamaları ve söylenen alkışlar Dede Korkut ve öncesine dayanır. Dede Korkut’ta geçen, “Adını ben verdim yaşını Allah versin” alkışı çocuklara isim koyma töreninde söylenen, Allah’tan sağlıklı uzun ömürler dilenen en eski alkışlardan biridir. Türkmenlerde ad koyma, verilen ada münasip bir şekilde ömür sürmesi için yapılan merasimler güçlü bir gelenek olarak yaşatılmaktadır Türkmenlerde, çocuğa konulan adın kendisi ile beraber uzun yaşaması, içerdiği manaya münasip olması ve adının duyulması için “Adyna eye bolsun, Adı äleme dolsun, Ady bilen garrasyn, Belent ada mınasip bolsun dilekleri söylenir. Anadolu’da benzer olarak, “Adı ile bir yaşasın, Adı ile yaşasın, İsmiyle müsemma olsun, Adına münasip olsun” dilekleri söylenmektedir.

Türk-Türkmen kültür ve inanç tarihimizde geçiş dönemlerinden doğum öncesi ve sonrası söylenen alkış-dileklerin anlam ve tasnifiyle ilgili yaptığımız bu çalışma; düğün, ölüm gibi diğer geçiş dönemlerin Kırgız, Kazak, Özbek vd. Çağdaş Türk Dillerinin de eklenmesiyle daha geniş bir boyuta

taşınabilir ve tez çalışmasına dönüştürülebilir. Amacımız, gençlere doğru, akıcı ve edebi konuşmayı öğretmekle kalmayıp, kalıp sözlerin (Atasözü-deyim, alkış-dilekler gibi), hangi durumlarda kullanıldığını belirleme ve onları sözlü-yazılı olarak kullanabilme alışkanlığı kazandırabilmektir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S. (1972) *Türk manileri*. Kültür.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. Yayıncı.
- Amanov, H. (1992). *Şir Hudanın pençesi*. Türkmenistan. Aşgabat.
- Arslan, A. (2006). Ankara Türkmen köyünde halk inanışları, büyüler, kargışlar, yakarışlar: kavaközü derlemesi. *Akademik Bakış E-Dergisi*, (10),1-19.
- Artun, E. (2006). *Adana Halk Kültürü*. Ulusoy.
- Aşırov Ç. (1988). *Eserler*. 2. cilt, Aşgabat.
- Boratav, P. N. (2003). *100 Soruda Türk folkloru*. Koç Kültür Sanat ve Tanıtım.
- Çakır, R. (2014). Türkmen cenaze törenlerindeki ritüeller ve söylenen alkışlar: (Türkmenistan örneği). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (70), Ankara, 205-227.
- Çakır, R. (2020). Türkmen-Türk düğün törenlerinde söylenen alkış-dileklerin kullanım yerleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 20(2), 467-490 DOI: 10.32449/egetdid.718168.
- Çakır, R. (2024). *Türkmen kültüründe konularına göre açıklamalı alkışlar dilekler (iyi/hayır dualar)*. Gazi Kitabevi.
- Deryayev, H. (1981-1987). *Eserler*. I.II. III. cilt. İkbal.
- Dinç, A., & Çakır R. (2008). *Türkmen kültürü ve Türkmenlerin sosyo-iktisadi düşüncesi*. Ayrıkotu.
- Doğaner, A. (2006). *Osmaniye Yöresinde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Diyar Dergisi*. (1993). No 2, Aşgabat.
- Durdiyev, H. (1982). *Şapram Şelpeler*. Aşgabat.
- Edebiyat ve Sungat Gazetesi*. (11.06.1999). Aşgabat.
- Ergin M. (2004). *Dede Korkut kitabı*. Türk Dil Kurumu.
- Geldiyev, G. (2004). *Türkmen nakılları ve atalar sözü*. İlim.
- Geldiyev, G., & Karayunusoğlu, Y. (2017). *Karşılaştırmalı Türkmen atasözleri, deneydirmeli Türkmen nakılları ve atalar sözü*. TDK.
- Gurbandurdu, G. (2003). *Sözkonusu edebiyat*. Kaynak.
- Guvancalıyev O. (1989). *Yandırdın Bibi*. Aşgabat.
- Güvenç B. (1999). *İnsan ve kültür*. Remzi.
- Hamzayev, S.Altayev, G.Açilova, V. & Mesgudov. (1962). *Türkmen dilinin sözlüğü*. İlimler Akademisi.
- Hikmet T. (1976). Fatma anamız (Fadime anamız) ve el ile ilgili inançlar üzerine bir araştırma. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.IV. Ankara, 479-495.
- Hudaynazarov, B. (2002). *Kumlular*. (R. Çakır, Çev.). Kaynak.
- İlyasova, G. (2005). *Türkmen halk ırım inançları*. Miras.

- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. KB. İstanbul.
- İnan, A. (2006). *Tarihte ve bu gün Şamanizm*. 6.baskı, TTK.
- Kalafat, Y., Özkan A. (2005). Batı ve doğu Türk halk inançlarında dua. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*. (217), 17-21.
- Kerbabayev, B. (1959). *Eserler toplumu*. Aşgabat.
- Keskin, A. (2018). *Türk kültüründe alkışlar (dualar/iyi dilekler) ve kargışlar (bed-dualar/kötü dilekler): metin ve bağlam merkezli bir inceleme. [Yayımlanmamış doktora tezi]*. Ege Üniversitesi.
- Kıyasova, Gızılgül. vd. (2006). (TDDS)Türkmen diliniñ düşündirişli sözlüğü. İki tom, Aşgabat: Türkmenistanyň Ylymlar Akademıyasy Magtymguly Dıl we Edebiyat Instituty,
- Komisyon, (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (KTLS)*. Kültür.
- Korkmaz, R. (2000). Çıldır'daki nevrüz törenleri ve bu törenlerin şamanik kültürle ilişkisi. *Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. (18-20 Mart 1999, Elazığ). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 221-230.
- Melayev, H. (1990). *Melgun*, Aşgabat.
- Muallimler Gazetesi, (9.10.1992). Aşgabat.
- Muradov A. (1971). *Buna hayat derler*. Aşgabat.
- Oğuz, Öcal. vd. (2007). *Alkışlar kargışlar ve ninniler*. Çorum Belediyesi yayınları.
- Örnek, S.V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bâtil inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik kökeni*.
- Örnek, S.V. (1979). *Geleneksel kültürümüzde çocuk*. İş Bankası.
- Örnekleriyle Türkçe sözlük. (1995). Türk Tarih Kurumu.
- Özkan, İ. (1993). *Türkmenistan'daki adak yerleri ve bu yerlerle ilgili inançlar*. TK. 141 (368), 731-741.
- Öztürk, J. (2013). Antakya ağzında alkışlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi. SBE Dergisi*, 22, 1-19.
- Sovyet Edebiyatı Dergisi*. (1991). No: 3.
- Savur, S. (2010). *Adana ili Tufanbeyli ilçesi halk kültürü araştırması*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].
- Tathioğlu, D. (1999) Türkmenistan'da hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili inanç ve uygulamalar. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. (2).13-32.
- Tekerek, G. (1993). *Osmaniye ve yöresi folklor araştırması*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi..
- Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü. (TDEKTAS)*. (2001). C. 1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Türkmen dilinin düşündürüşü (Açıklamalı) Sözlüğü (2016). İlim.
- Yashar, M., N. (2009). *Irak Türkmenlerinin halk inançları ve bu inançlar etrafında oluşan halk edebiyatı unsurlarının incelenmesi*, [Yayımlanmamış doktora tezi].
- Yaşlık Dergisi, (1990-1991). No:2 No:10.
- Yıldırım, A., & Simsek H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

Yeşil, Y. (2013). Türk Dünyası'nda Doğum Sırasında Gerçekleştirilen Ritüeller, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. 2/6 (2013). 155-162.

KAYNAK KİŞİLER

Kabe Borcakova, 47 yaşında, Türkmen Dili Muallimi, Aşkabat, 2003.

Bahriye İrkil-Cinge-Manav Köyü-Balıkesir, 2013.

Hacı Yakup Akpolat, 77 yaşında, Iğdır Melekli Köyü, 2013.